Al mig de la vida, jo

Marina Porras

PORRAS, M. *Al mig de la vida, jo,* Barcelona, Penguin Random House, 2023.

III.(1930-1935) Una vedet frustrada

Un dels trets més magnètics del caràcter de Rodoreda és el seu atreviment. És un posat que va amagar amb el temps, emmascarat sota una façana de senyora antiga i discreta. Però als vint anys l'escriptora tenia la vitalitat d'un animal engabiat, i sense aquesta força no hauria pogut sortir-se'n. No sabia d'on li venien les ganes d'escriure, però sabia que no ho podia evitar. Es llevava en plena nit, sortia del llit que compartia amb el marit i s'hi posava durant hores. (...)

Rodoreda va començar a escriure sense estudis, sense amics ni contactes familiars. Però va veure de seguida una escletxa per on podia col·locar-se: el periodisme. A la premsa d'aquells anys no hi havia gaires noies com ella, però hi havia un clima favorable a les senyores que volien començar a escriure. Periodistes com Irene Polo, Rosa Maria Arquimbau o Carme Karr s'havien fet un nom als diaris, i Rodoreda va veure que podia utilitzar el gènere a favor seu, presentant-se a les redaccions i oferint col·laboracions.

El despertar de l'escriptora va coincidir amb una fogonada del periodisme català. Riba, Carner, Sagarra, Xammar o Pla eren figures importants a la premsa, i escrivien per a lectors de la sensibilitat de Rodoreda –barcelonins cosmopolites des de la seva catalanitat. Malgrat el caos dels anys trenta, es consolidaven els escriptors, es consolidava el públic i l'ambient era d'orgull i optimisme. Els premis i les editorials que revifaven ho feien amb el mateix esperit, i es començaven a traduir clàssics europeus. Rodoreda recordaria aquell temps amb una barreja de mitificació i enyor. Explicava orgullosa que, abans de la revolució, a Barcelona la gent se sentia important. Recordava la ciutat com un centre intel·lectual i progressista, un lloc on tot era possible i on passaven les coses interessants.

Quan va començar a escriure als diaris, Rodoreda no dormia de nervis. «Escriure va ser com una manera d'obrir-me una finestra –explicarà dècades més tard en una entrevista

amb Mercè Vilaret–. Em sentia molt tancada. Al ser filla única i casar-me molt jove, em sentia que estava desesperada. I llavors començar a escriure va ser per a mi una fugida perquè era l'única cosa que podia fer». Estava cansada de ser una noia tímida, grassoneta i sobrepassada per les circumstàncies, i va fer una transformació cap endins i cap enfora. Es va aprimar, va canviar la roba de mestressa de casa per vestits moderns, es va depilar i, seguint les actrius de cinema que la fascinaven, va arreglar-se amb un punt afectat que es veu a les fotografies d'aquells anys.

Li interessava tot allò que fos modern i radical. Un dels seus primers articles està dedicat a les *vamp*, les reines del cinema de l'època. En elles hi veia el que ja intuïa: el que feia atractives les dones era el poder. Les *vamp* demostraven la capacitat de dominar, de transformar-se, de ser moltes dones en una de sola. En un dels articles d'aquella època, va escriure que la psicologia d'una persona, per vulgar que aquesta sigui, no és mai una cosa poc complicada, i que tothom té sense saber-ho algun tret amagat dintre seu, com una doble personalitat. Al periodisme Rodoreda hi va descobrir, per primera vegada, que es podia desdoblar. I ho va aprofitar. Quan convenia era una jove esposa conservadora, quan convenia una noia ingènua i quan convenia una *femme fatale*, capaç del que fes falta.

Va veure que als diaris se'n sortia prou bé, i de seguida que va poder va publicar la seva primera novel·la. Ho va fer a l'editorial Catalònia, la mateixa que havia publicat el diccionari i la gramàtica Fabra: els llibres que l'havien ensenyat, de manera autodidàctica, a escriure. Tenia vint-i-quatre anys, i l'edició la va pagar ella –és a dir, el marit. Rodoreda tenia el cap ple de personatges femenins adúlters i moralistes, de dones que es volien alliberar però que no gosaven, d'històries de renúncia i patiment. Amb aquests referents va escriure *Sóc una dona honrada?*, que és una mostra dolenta, artificial i naïf de bovarisme, protagonitzada per una dona casada que dubta sobre si ha de tenir un afer.

El llibre va tenir alguns vots al premi Crexells, però ningú li va fer gaire cas. Pel to de la nota que obre la novel·la ja es veu que la va publicar ràpid, moguda per les ganes de figurar: «Farem una endreça ben endreçada. Això és feina de dones, oi? El llibre ja s'ha escrit: curtet i fresquet, i, posats a adjectivar diminutivament, direm també desvergonyidet [...] em sembla que els bunyols són la meva especialitat, i aquest m'ha sortit de la paella més estarrufat que els altres». Aquesta primera novel·la només pot interessar perquè s'hi veu

la intuïció de les lectores amb ànima d'escriptora: quan Rodoreda intentava posar a prova els llibres amb el món, alguna cosa no encaixava.

Després d'algunes col·laboracions a *Mirador*, *La Publicitat* o *La Rambla*, Rodoreda va començar una col·laboració més estreta a la revista *Clarisme*, que dirigia el pedagog Delfí Dalmau. Es coneixien perquè era alumna de la seva acadèmia de català. La feina a la revista no era remunerada, però ella hi veia la possibilitat de créixer, i Dalmau veia una noia plena d'energia disposada a desviure's. Es va encarregar d'editar-la i dirigir-la amb ell, i les quatre pàgines del setmanari van ser l'escola més intensa de l'escriptora. Allà hi va escriure els pocs articles costumistes que va fer i algunes cròniques de viatges pels Països Catalans, amb intencions marcadament polítiques.

(...)

Les entrevistes, el millor que va fer aquells anys, li van servir per entrenar l'ull d'escriptora. S'hi va posar amb una curiositat que sortia de les ganes de formar part del mateix món que la gent amb qui parlava. Va entrevistar els escriptors més coneguts del seu temps, i les preguntes buscaven descobrir com s'havien obert pas. Preguntava pels inicis de la seva carrera, pels llocs on publicaven, per les influències i els mestres, i per la política. Tenia vista per veure qui eren els homes forts que l'envoltaven –o els qui havien intentat ser-ho–, i els qui estaven més de moda; per això va insistir molt per entrevistar Carles Soldevila, l'escriptor dandi de l'època.

L'estil de les entrevistes és nerviós i falsament provocador, i les ganes de fer-se veure i de vampiritzar els entrevistats es noten d'una hora lluny. Però, alhora, s'hi veuen les hores que passava llegint la premsa per estar al dia, i s'hi veu un bagatge literari molt sorprenent per a una noia autodidacta. Rodoreda sabia que no tenia gaires competidores en el seu terreny, i volia que tothom la conegués. Anava a buscar els entrevistats a la redacció dels diaris o a l'Ateneu Barcelonès, presentant-s'hi a porta freda i insistint fins que li deien que sí. Amb aquest instint de fura va arribar a entrevistar la filla de Francesc Macià i va aconseguir que el president i la seva dona sortissin a l'entrevista.

En aquest ambient, a Rodoreda li va anar molt bé fer-se la ingènua: intuïa que si passava per inofensiva podria arribar on volgués. Parlava amb els entrevistats i els ensabonava per treure'n tot el que podia. Volia créixer dins d'aquest sistema que l'acollia amb els braços

oberts. Alhora, anava consolidant la seva ambició com a escriptora, fins i tot abans d'haver fet res per demostrar-la: «Penso superar-me? Si no pensava fer-ho ja hauria plegat abans de començar. I si la ratlla dels mediocres em priva el pas, us asseguro que em resignaré, perquè en sé molt, però trigaré tant com podré a donar-me per vençuda, puix tinc per companys una voluntat que estimo molt, una constància que em simpatitza granment, una tenacitat que m'enamora i una manca de talent admirable com a defecte essencial. Aquestes quatre coses juntes poden més que no us penseu».

Amb aquesta actitud va publicar la seva segona novel·la. *Del que hom no pot fugir* és la història d'una barcelonina que s'escapa al poble per mirar d'oblidar un home que està casat i amb qui no vol complicar les coses. El poble s'assembla sospitosament als ambients rurals de Víctor Català, a qui l'escriptora havia llegit amb atenció. En aquest segon llibre, Rodoreda es va preocupar més de buscar l'estil, però està lluny de sortir-se'n. Descriu amb una cura massa carrinclona i la psicologia dels personatges és molt esquemàtica. La protagonista de la novel·la és una noia que busca algú que la protegeixi, però que alhora vol ser lliure, que té la intuïció que rebel·lar-se no serveix per a res però veu que seguir les convencions tampoc és cap solució. Són les contradiccions de la dona moderna amb què les escriptores occidentals s'estan barallant. I són les contradiccions que Rodoreda patia en primera persona.

Atrapada en el paper d'esposa, es moria de ganes de viure situacions que la fessin sentir personatge de novel·la. La vida de jove periodista li va concedir el desig de seguida. Feia anys que es trobava amb homes que li semblaven molt més interessants que el seu marit, i un d'ells va ser Andreu Nin, que havia arribat de l'URSS amb la família a principis dels anys trenta. Era polític, periodista, escriptor i traductor, i estava a l'ull de la tempesta dels conflictes d'aquells anys, que es començaven a complicar i que per a ell ho farien encara més de pressa. Nin va ser conseller de Justícia durant la guerra i va ser assassinat el 1937.

Era setze anys més gran que Rodoreda i s'assemblava molt a tots els homes que li agradarien al llarg de la vida. Nin no era només un intel·lectual revolucionari, també en tenia el posat. Duia unes ulleres de pasta negres i rodones, els cabells falsament descuidats i vestia amb americanes estretes i corbates fines. A les fotos gairebé sempre surt fumant, i la seva expressió irònica el fa semblar mig absent del món. Tenia una aura de refinament i exotisme perfecta per enamorar noies amb pretensions.

Es devien conèixer a la redacció de *La Publicitat* o a l'editorial Proa, on ella publicaria i ell traduïa clàssics russos. Rodoreda es va enlluernar. La relació es va limitar a algunes trobades i algunes cartes i, segons sembla, no va arribar a ser mai sexual. Devia ser un drama intens i breu, però l'impacte del seu assassinat va afectar el seu matrimoni. Tot i que la relació era amagada i casta, a ella li permetia viure una aventura i li donava llibertat. Quan Nin va desaparèixer, la situació a casa se li va fer encara més opressiva i no la podia compensar amb res. Va dir que volia anar-se'n del pis. Jordi Gurguí no es creia o no volia creure's el drama, i ella li va ensenyar una carta de Nin com a prova de la seva relació. Ell la va estripar furiós, i diu la llegenda que ella es va passar la nit recollint-ne els trossets per reconstruir-la. L'endemà va deixar el pis i es va traslladar, amb el fill, a la torre dels pares.

Tres anys abans d'aquesta separació, el mateix any que havia publicat la segona novel·la, Rodoreda encara en va publicar una altra. I aquesta sí que va marcar un canvi d'estil. Es nota que ja no escrivia ni treballava sola. Havia conegut Soldevila, Miquel Llor, Cèsar August Jordana i els joves novel·listes que eren l'emblema de la modernitat i havien creat la Colla de Sabadell: Joan Oliver, Armand Obiols i Francesc Trabal. Rodoreda volia pertànyer a aquest equip, i es va inspirar en el seu humor cosmopolita, irònic i caricaturitzador. Estava influenciada pel contacte amb ells, que la va marcar molt: «Feien tertúlia i es parlava de literatura. Eren gent molt culta –explicarà en una entrevista amb Montserrat Roig–. I és que durant la República hi havia una autèntica vida catalana, més brillant. La gent entrava en contacte de seguida. Llegíem molt i estàvem al corrent de la nova literatura europea i americana».

(...)

XII. (1971-1975) L'escriptora i la màscara

L'abril de 1970 Rodoreda va enviar una carta a Obiols. Li havien dit que estava malalt, ingressat a l'hospital. Ella no en sabia res. Havia trucat a la clínica vienesa i li havien dit que no hi anés. Va passar uns dies sense notícies, i va decidir vèncer la timidesa i l'angúnia que li feia presentar-se a la vida d'ell sense permís. Se'n va anar a veure'l. Des de la clínica va escriure a Sales dient que Obiols estava molt baix de forma, que no bevia ni menjava i

que el feien viure a base de transfusions. Li explica que passava el dia amb ell, des de les set del matí fins a les nou del vespre: «A l'Obiols, ni cal dir-ho, se l'ha de cuidar com si fos una criatura. Té moments d'una gran lucidesa i d'altres en què divaga a cor què vols». Rodoreda va passar quatre mesos cuidant el malalt.

El 20 d'agost, després de mesos de silenci, va tornar a escriure al seu editor: «Ahir, a la una del migdia, es va enterrar a l'Obiols en un cementiri de Viena, molt gran –Zentral Friedhof Grouppe 55-A–II Wien». Obiols havia mort el quinze d'agost a dos quarts de sis de la tarda. Rodoreda va explicar a Sales que havia mort cristianament, i que Joan Torelló –un sacerdot català, personatge important a Viena i de l'Opus Dei– li havia administrat els Sants Olis. «Ha estat la cosa més espantosa que m'ha tocat viure –escriu Rodoreda–, això que en el llarg de la meva vida, la vida s'ha dedicat a curar-me d'espants». Li diu que estarà uns dies a Viena, fins que celebrin una missa per l'ànima d'Obiols, i que després no sap què farà: «Potser reposaré uns dies a Ginebra, potser vindré a Barcelona».

La mort d'Armand Obiols és un dels capítols més tèrbols i embolicats de la vida de Rodoreda. Durant aquells dies va escriure un dietari que no es pot consultar, on apuntava l'estat d'ell i els turments d'ella. Al dietari sembla que també hi va escriure el desengany i la sorpresa de descobrir l'amant d'Obiols a la clínica, la dona amb qui feia anys que s'entenia. Sola i desenganyada, Rodoreda va entrar en una espiral de foscor. L'havia perdut a ell i n'havia patit la decadència, «la sensació de veure com un home es torna boig». (...)

L'escriptora no parlarà mai d'ell en públic. Quan en una entrevista Soledad Alameda li va preguntar quin paper havia jugat l'amor a la seva vida, «s'estira a la cadira, fuma el seu cigarret i, mirant cap endavant, diu: "Ha estat una cosa importantíssima. Ja està". I emmudeix. «Lo més important de tot?». «Sí». I torna a callar. «S'ha enamorat moltes vegades?». «Molt poques. Però una vegada molt profundament. L'amor és una malaltia. És també una exaltació. I ajuda a viure. Jo he estat molt apassionada. Però parlar d'amor als setanta anys és una mica exagerat, no? Jo ja no busco l'amor, perquè la part més difícil de l'amor és el sacrifici, entregar-se espiritualment a l'altra persona, i això és molt arriscat».

Les cartes d'aquell temps són lacòniques. Ningú sabia on era. Sales la buscava al pis de Balmes, a la cambra de París, a l'apartament de Ginebra. No la trobava mai: sempre acabava d'anar-se'n o estava viatjant entre un lloc i l'altre. Va estar mesos sense escriure a ningú. (...)

Els seus llibres triomfaven més que mai, però ella estava enfonsada. Al cap d'uns mesos va deixar de voltar i es va tancar a Ginebra. Un dels seus editors, Josep Maria Castellet, la va anar a veure a Suïssa dos anys després de la mort d'Obiols. (...)

Castellet l'animava a tornar a escriure i li deia que el seu públic esperava més novel·les. Ella el va tallar en sec per dir-li que tothom sabia que havia viscut molts anys sense públic i que mai no havia escrit per al públic: «Jo escrivia només per a l'Obiols, i ara ja no hi és. He tornat intermitentment a Catalunya aquests darrers anys. Sota el franquisme, tot m'ha semblat embastardit i perdut. Tanmateix, amb mi vivia un escriptor català que llegia el que jo escrivia, que m'ho comentava llargament i que em feia totes les observacions que pot fer un lector intel·ligent. Els altres no els conec, no els he conegut mai, i, encara que en cap cas no els rebutjo, sinó que els estic agraïda, són persones anònimes, com ho sóc jo per als autors que llegeixo. No tinc ni la vanitat ni la necessitat dels autors d'èxit».

Insòlitament, Rodoreda es va confessar en un moment de debilitat. Li va explicar que escrivia esperant que tornés l'Obiols. No només, diàriament, de la feina, sinó de les seves estades a Viena: «En absència de l'Obiols, jo escrivia i escrivia, i quan estava cansada donava un tomb pel barri. Després llegia qualsevol cosa, és a dir, tot el que em queia a les mans. Hi havia dies sencers que no parlava amb ningú: no em feia falta. Ja parlaria amb l'Obiols quan tornés. I quan venia li llegia el que havia escrit: tenia un esperit terriblement crític i així m'enriquia. De tan crític com era –més amb ell mateix que amb els altres– va acabar no escrivint res».

L'escriptora no sabia què fer. Sense Obiols, no tenia cap sentit quedar-se a Ginebra. Però tampoc volia tornar a aquella Barcelona que no era la seva. L'hi va explicar a Montserrat Roig, que la va entrevistar i li va veure als ulls «una enorme càrrega de vitalitat i passió amagada sota una tristesa profunda i infinita». Quan li va preguntar per què no es volia quedar a la ciutat, va contestar que li era totalment desconeguda: «A casa es respirava un

ambient catalanista, però és que abans era així tota Barcelona, no com ara que és una ciutat híbrida, que va camí de despersonalitzar-se completament». Rodoreda va dir a Roig que ja no podia viure a la ciutat pel soroll dels cotxes, pel tràfec de la gent... i pel bilingüisme: «La gent parla castellà a tot arreu, als magatzems, als bars, als taxis. I moltes vegades la culpa és nostra, dels catalans, que ens acovardim i no ens mantenim ferms en la nostra actitud».

El dia que es van veure ella duia una agulla en forma de papallona daurada, i a Roig li va semblar un símbol de la seva persona, l'empremta de les seves transformacions. La veia com una dona nostàlgica, allunyada, «com si els anys de la guerra i les conseqüències inevitables del gran terrabastall l'haguessin transformada en un altre ésser». Roig, intuïtiva i ràpida, veia que aquell posat glacial amagava alguna cosa: «És com una nina de casa bona que la impertorbable força del temps ha desgastat i la corrosió dels vents ha ressecat. Però torno a repetir que el que m'ha deixat més inquietud no és ni la serenitat de la seva bellesa, ni la tristesa dels seus ulls, sinó el seu somriure inalterable, enigmàtic, distant en el temps i en l'espai. Com si hi volgués guardar, religiosament, tota una vida farcida de secrets. I d'intimitats que només deixarà endevinar la seva obra literària a través d'una lectura molt afinada. Llegint la seva obra que t'adones que la Rodoreda és un d'aquells casos en què vida i literatura caminen tan profundament lligades que no hi ha ningú prou capacitat per desbrossar-ne la mentida de la veritat. O més exactament: la ficció d'allò que és real».

Lentament, l'escriptora feia esforços per deixar el passat enrere: «Estic passant el dia estripant vint anys de cartes entre l'Obiols i jo». Ho va escriure al seu editor, que mentrestant estava eufòric perquè havien arribat a les deu edicions de *La plaça del Diamant,* una xifra impensable quan van publicar el llibre: «¿Recordeu que em vau vaticinar que hi arribaríem? Doncs ja hi som. És formidable com ho vau encertar, ja que la vostra profecia la vau fer l'any 1961 –quan preparàvem la primera– i en aquelles dates els llibres catalans no es venien i era raríssim que cap d'ells arribés a una segona edició; ja era molt que no ens agafessin i atonyinessin als desgraciats que n'escrivíem i/o n'editàvem».